

УДК 782.1:792.54(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2026-3-5>**Галина ЗУБ**

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри концертмейстерської майстерності, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, майдан Конституції, 11, м. Харків, Україна, 61000

ORCID: 0000-0003-3908-032X

Бібліографічний опис статті: Зуб, Г. (2026). Сучасна українська опера між традицією та перформансом: творчий досвід *Opera Aperta*. *Fine Art and Culture Studies*, 3, 32–37, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2026-3-5>

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ОПЕРА МІЖ ТРАДИЦІЄЮ ТА ПЕРФОРМАНСОМ: ТВОРЧИЙ ДОСВІД *OPERA APERTA*

Сучасне українське оперне мистецтво активно трансформується під впливом міждисциплінарних художніх практик, цифрових технологій, мультимедіа, іммерсивних і перформативних форм сценічної дії. Одним із найяскравіших прикладів цих процесів є творча лабораторія *Opera Aperta*, яка репрезентує нову модель сучасного музичного театру. **Метою дослідження** є виявлення художньо-концептуальних, жанрово-стильових і музично-драматургічних засад творчості *Opera Aperta* на матеріалі постановок «GAIA24. OPERA del MONDO», «Mōdraniht. Songs of Winter War» та перформативного проєкту «La Vijanera». **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні історико-культурного, музикознавчого, структурно-функціонального, компаративного та інтерпретаційного методів.

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні творчої концепції *Opera Aperta* як нової авторської моделі сучасного українського музичного театру. Визначено особливості функціонування сучасної опери як відкритої міждисциплінарної системи, розкрито специфіку поєднання академічної музики, електроакустичних засобів, мультимедійних технологій, іммерсивних і перформативних практик, а також з'ясовано трансформацію професійних функцій концертмейстера в умовах авторської організації творчого процесу.

Результати дослідження засвідчили, що *Opera Aperta* формує нову модель української опери, засновану на синтезі академічного вокалу, електроакустичної музики, відеомистецтва, просторової драматургії та перформативних практик. Аналіз «GAIA24. OPERA del MONDO» виявив особливості документальної й екологічної драматургії, тоді як проєкт «La Vijanera» продемонстрував сучасне переосмислення традиційної культури засобами сонористики, електронного звучання та театрального перформансу. Доведено, що характерними ознаками творчого методу *Opera Aperta* є жанрова відкритість, монтажний принцип драматургії, інтеграція різних мистецьких медіа та авторський універсалізм, який змінює традиційні професійні функції учасників постановочного процесу.

Ключові слова: сучасна українська опера, *Opera Aperta*, музичний театр, іммерсивний театр, перформанс, мультимедіа, електроакустична музика, концертмейстер, музична драматургія, авторський універсалізм.

Galina ZUB

Candidate of Art Studies, Associate Professor of the Department of Concertmaster Mastery, Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotlyarevskiy, 11 Constitution Square, Kharkiv, Ukraine, 61000

ORCID: 0000-0003-3908-032X

To cite this article: Zub, G. (2026). Suchasna ukrainska opera mizh tradytsiieiu ta performansom: tvorchyi dosvid Opera Aperta [Modern Ukrainian opera between tradition and performance: the creative experience of Opera Aperta]. *Fine Art and Culture Studies*, 3, 32–37, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2026-3-5>

MODERN UKRAINIAN OPERA BETWEEN TRADITION AND PERFORMANCE: THE CREATIVE EXPERIENCE OF *OPERA APERTA*

Modern Ukrainian opera art is actively transforming under the influence of interdisciplinary artistic practices, digital technologies, multimedia, immersive and performative forms of stage action. One of the most striking examples of these processes is the creative laboratory *Opera Aperta*, which represents a new model of modern musical theater. **The purpose of the study** is to identify the artistic-conceptual, genre-stylistic and musical-dramaturgical foundations of *Opera Aperta*'s

creativity based on the material of the productions of «GAIA24. OPERA del MONDO», «Mōdraniht. Songs of Winter War» and the performative project «La Vijanera». The research methodology is based on the use of historical-cultural, musicological, structural-functional, comparative and interpretive methods.

The scientific novelty consists in a comprehensive study of the creative concept of Opera Aperta as a new author's model of modern Ukrainian musical theater. The peculiarities of the functioning of modern opera as an open interdisciplinary system are defined, the specifics of the combination of academic music, electroacoustic means, multimedia technologies, immersive and performative practices are revealed, and the transformation of the concertmaster's professional functions in the conditions of the author's organization of the creative process is clarified.

The results of the study proved that Opera Aperta forms a new model of Ukrainian opera, based on the synthesis of academic vocals, electroacoustic music, video art, spatial dramaturgy and performative practices. Analysis of «GAIA24. OPERA del MONDO» revealed the peculiarities of documentary and environmental drama, while the project «La Vijanera» demonstrated a modern reinterpretation of traditional culture by means of sonoristics, electronic sound and theatrical performance. It has been proven that the characteristic features of the creative method of Opera Aperta are genre openness, the montage principle of dramaturgy, the integration of various artistic media, and the author's universalism, which changes the traditional professional functions of the participants in the production process.

Key words: modern Ukrainian opera, Opera Aperta, musical theater, immersive theater, performance, multimedia, electro-acoustic music, concertmaster, musical dramaturgy, author's universalism.

Актуальність проблеми. На початку ХХІ століття українське оперне мистецтво переживає період активних художніх трансформацій, зумовлених розвитком цифрових технологій, міждисциплінарних мистецьких практик, нових форм театральної комунікації та переосмисленням традиційних жанрових засад музичного театру. Сучасна опера дедалі частіше виходить за межі класичної музично-драматичної моделі, інтегруючи академічне виконавство з перформативними практиками, мультимедійними технологіями, електроакустичною музикою, документальним театром, а також site-specific та імерсивними формами сценічної дії. Такі процеси відображають загальноєвропейські тенденції розвитку музичного театру, однак в українському культурному просторі вони набувають особливої ваги, оскільки пов'язані з пошуком нової художньої мови, здатної осмислити історичну пам'ять, національну ідентичність, сучасні суспільні виклики та досвід російсько-української війни.

Одним із найяскравіших явищ цього процесу є творча лабораторія Opera Aperta¹, заснована композиторами Романом Григорівим та Іллею Разумейком. Її діяльність репрезентує нову модель сучасного музичного театру як відкритої міждисциплінарної художньої системи, у якій музика перебуває в органічній взаємодії зі сценічним простором, пластикою, світловою драматургією, відеомистецтвом, електронним звучанням і перформативними практиками. У постановках лабораторії опера постає не лише як музично-драматичний жанр, а як комплексний мистецький феномен, що поєднує різні

художні медіа в єдиній концептуальній структурі, де всі компоненти сценічної дії набувають рівноправного драматургічного значення.

Особливої актуальності така художня модель набуває в сучасному українському культурному контексті, де музичне мистецтво виконує не лише естетичну, а й культуротворчу, меморіальну, комунікативну та суспільно-консолідаційну функції. Звернення до історичної пам'яті, народної обрядовості, міфологічної символіки та воєнної тематики формує нові способи художнього осмислення сучасності, у межах яких традиційні культурні коди інтегруються із сучасними композиторськими, режисерськими, перформативними й мультимедійними практиками.

Науковий інтерес становить також специфіка творчої організації постановок Opera Aperta, що ґрунтується на принципі авторського універсалізму. На відміну від традиційної моделі оперного театру, де функції композитора, режисера, диригента, сценографа, концертмейстера та інших учасників постановочного процесу чітко розмежовані, у проєктах лабораторії значна частина цих функцій інтегрується в діяльності композиторів, які виступають не лише авторами музики, а й творцями художньої концепції, драматургії та сценічної реалізації. Такий синтетичний підхід формує новий тип музично-театрального мислення, що потребує ґрунтовного музикознавчого осмислення.

Попри міжнародне визнання творчості Opera Aperta та її вагоме місце в сучасному українському музичному процесі, художній метод лабораторії, її жанрово-стильова модель, особливості музичної драматургії та принципи

¹ Opera Aperta. Official website. <https://operaaperta.com>

взаємодії різних мистецьких практик досі не стали предметом комплексного музикознавчого дослідження. У зв'язку з цим актуальним є всебічне вивчення творчої концепції Opera Aperta, що дає змогу визначити провідні тенденції розвитку сучасної української опери, окреслити нові принципи організації музично-театральної дії та уточнити місце авторської моделі лабораторії в контексті еволюції європейського музичного театру ХХІ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика розвитку сучасної опери, трансформації музичного театру та міждисциплінарного синтезу мистецтв посідає важливе місце у сучасному музикознавстві, театрознавстві й культурології. Упродовж останніх десятиліть особливої уваги набули дослідження, присвячені відкритим художнім формам, постдраматичному театру, перформативності, імерсивним практикам, режисерській інтерпретації та взаємодії музики з новітніми цифровими технологіями.

Одним із фундаментальних теоретичних підґрунтів осмислення сучасного мистецтва є концепція «відкритого твору», запропонована Умберто Еко (Umberto Eco, 1989), який розглядає мистецький твір як відкриту художню структуру, що допускає множинність інтерпретацій та активну співучасть виконавця і реципієнта у формуванні художнього змісту. Подальший розвиток цих положень представлено у працях Пітера Бонданелли (Peter Bondanella, 1997), присвячених семіотичному осмисленню творчості У. Еко, а також Емануели Патті (Emanuela Patti, 2021; 2022), яка досліджує рецепцію концепції Opera aperta у сучасній електронній літературі та цифровій культурі.

Вагоме значення для дослідження сучасного музичного театру мають праці Ганса-Тіса Лемана (Hans-Thies Lehmann, 2006), який сформулював концепцію постдраматичного театру, обґрунтувавши відхід від домінування драматичного тексту та визначивши нові принципи взаємодії музики, простору, пластики, світла, відео й сценічної дії. Теоретичні положення Лемана були розвинуті Аннелі Саро (Anneli Saro, 2010), яка розглянула соціокультурні механізми функціонування постдраматичного театру.

Проблеми перформативності сучасного сценічного мистецтва ґрунтовно висвітлено

у працях Еріки Фішер-Ліхте (Erika Fischer-Lichte, 2008), яка трактує театральну виставу як процес безперервної взаємодії виконавця і глядача, що формує унікальну художню подію. Значний внесок у дослідження сучасної сценічної перформативності зробили також дослідники імерсивного та постдраматичного театру, однак особливості їхніх концепцій залишаються предметом подальших музикознавчих студій.

Новітні тенденції розвитку сучасної опери знайшли відображення також у працях Клеменса Різі (Clemens Risi, 2019), Марка Беррі (Mark Berry, 2021) та Івани Іліч (Ivana Ilić, 2025), які аналізують режисерський театр, політичні аспекти сучасної оперної драматургії, взаємодію музики з мультимедійними технологіями та особливості постдраматичної опери.

Водночас творчість української лабораторії Opera Aperta залишається недостатньо висвітленою у науковій літературі. Наявні публікації представлені переважно інформаційними матеріалами, авторськими коментарями, фестивальними рецензіями та журналістськими оглядами, тоді як комплексний музикознавчий аналіз її художньої концепції, драматургічних принципів, музичної мови, просторової організації та міждисциплінарної природи практично відсутній.

Недостатньо дослідженою залишається й авторська модель організації творчого процесу, що реалізується у постановках Opera Aperta, де традиційно розмежовані професійні функції інтегруються в діяльність композитора, забезпечуючи нерозривний зв'язок між створенням музичного твору, репетиційним процесом і його сценічною реалізацією.

Таким чином, аналіз сучасної наукової літератури засвідчує наявність ґрунтовних досліджень відкритої художньої форми, постдраматичного театру, перформативності та сучасної опери, однак діяльність творчої лабораторії Opera Aperta як цілісного мистецького феномена, а також специфіка її авторської моделі музичного театру залишаються недостатньо вивченими, що й визначає актуальність цього дослідження.

Метою статті є виявлення художньо-концептуальних, жанрово-стильових і музично-драматургічних засад творчості лабораторії Opera Aperta як репрезентанта нової моделі

сучасної української опери шляхом комплексного аналізу постановок «GAIA24. OPERA del MONDO», «Mōdraniht. Songs of Winter War» та перформативного проєкту «La Vijanera».

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поява творчої лабораторії Opera Aperta стала одним із найпомітніших явищ розвитку сучасного українського музичного театру першої чверті XXI століття. Заснована композиторами Романом Григорівим та Іллею Разумейком, вона сформувала оригінальну художню модель, що принципово відрізняється від традиційної академічної опери. Якщо класичний оперний театр ґрунтується на домінуванні музичної драматургії, літературного тексту та сценічної дії, то Opera Aperta пропонує відкриту міждисциплінарну систему, у якій музика, простір, пластика, світло, відеоарт, електронне звучання та перформативні практики функціонують як рівноправні складові єдиного художнього організму. Такий підхід відповідає концепції «відкритого твору» (opera aperta) Умберто Еко (Umberto Eco, 1989), як зазначалося раніше, згідно з якою мистецький твір залишається відкритим до множинних інтерпретацій і формується в процесі взаємодії автора, виконавця та глядача.

Відмова від жанрової замкненості визначає специфіку творчого методу Opera Aperta. Академічний вокал поєднується з автентичними співочими практиками, електроакустичною музикою, шумовими композиціями, сучасною хореографією, документальними текстами та мультимедійними технологіями. У результаті формується новий тип музично-театральної драматургії, заснований не на ієрархії художніх компонентів, а на їх поліфонічній взаємодії. Композиція вистав вибудовується як монтаж окремих сценічних епізодів, пов'язаних асоціативними, символічними, тембровими й просторовими зв'язками, що наближає творчість лабораторії до принципів постдраматичного театру та сучасного перформансу. У цій моделі сценічний простір, світло, відео, пластика й електронне звучання беруть безпосередню участь у розвитку драматургії, а не виконують лише ілюстративну функцію.

Творчість Opera Aperta демонструє два взаємодоповнювальні напрями художнього осмислення сучасності. Перший пов'язаний із документальним відображенням історичних подій

та екологічних викликів, другий – із переосмисленням традиційної культури та архаїчних ритуалів засобами сучасного музичного театру. Незважаючи на різницю тематичних джерел, обидва напрями ґрунтуються на єдиній авторській концепції, у якій історична пам'ять, культурна спадщина та сучасні композиторські технології інтегруються в цілісний художній простір.

Найбільш масштабним втіленням першого напрямку стала мультимедійна опера GAIA24. OPERA del MONDO², прем'єра якої відбулася у 2024 році. На відміну від попередніх постановок лабораторії, де переважали історико-культурні та міфологічні образи, GAIA24 концентрується на проблемі взаємовідносин людини й природи, осмислюючи екологічні наслідки російсько-української війни як складову глобальної кризи антропоцену. Художньою основою постановки стала катастрофа, спричинена руйнуванням Каховської гідроелектростанції, яка перетворюється не лише на документальне свідчення війни, а й на символ порушення природної рівноваги.

Автори визначають жанр твору як Opera del Mondo та геоісторичну оперу, тим самим розширюючи традиційне розуміння оперної драматургії. Центральним суб'єктом сценічної дії стає не людина, а сама Земля. Вода, річка Дніпро, рослинний світ, ґрунт, природні звуки й трансформовані ландшафти набувають символічного значення та стають рівноправними носіями драматургічного розвитку. Концепція постановки перегукується з філософськими ідеями Бруно Латура (Latour, 2017), який трактує сучасні війни як прояв конфлікту між людством і планетою. Завдяки цьому драматургія GAIA24 розгортається одночасно у двох площинах: соціально-історичній та екологічній, що принципово змінює традиційне уявлення про оперний конфлікт.

Музична драматургія GAIA24 відмовляється від лінійного сюжету та психологічної характеристики персонажів. Композиція вибудовується як послідовність самостійних сценічних епізодів, об'єднаних асоціативними, тембровими, просторовими й символічними зв'язками. Особливого значення набувають live electronics,

² MTTW 2024 I GAIA24. OPERA del MONDO I Opera Aperta: Roman Grygoriv, Illia Razumeiko (UA) – https://www.youtube.com/watch?v=OW_Xl2flOlK

польові записи природного середовища (field recordings), шумові композиції та електроакустичні засоби, що формують складний акустичний простір. Тембр перестає бути лише характеристикою звучання і перетворюється на самостійний драматургічний чинник, який моделює художню реальність вистави. Таким чином формується багатовимірний soundscape, у якому природні й штучно створені звуки поєднуються в єдину акустичну екосистему.

Інший напрям творчості Opera Aperta репрезентує звернення до традиційної культури як до джерела сучасного музично-театрального мислення. Показовим прикладом такого підходу став перформативний проєкт, створений за результатами експедиції до села Бабин Косівського району Івано-Франківської області з метою дослідження зимової календарної обрядовості. Основою постановки стала художня реконструкція ритуалу La Vijanera³, яку автори осмислюють не як етнографічне відтворення, а як сучасну сценічну інтерпретацію колективної культурної пам'яті. Саме тому документальні свідчення, матеріальні артефакти, усна традиція та авторська композиторська уява інтегруються в єдину драматургічну систему.

У музичному аспекті проєкт демонструє характерний для Opera Aperta принцип творчої трансформації фольклору. Архаїчні інтонаційні моделі не цитуються буквально, а переосмислюються за допомогою сонористики, алеаторики, тембрової композиції, електроакустичних технологій і сучасної композиторської техніки. Особливого значення набуває використання live electronics, що створюють окремий акустичний пласт вистави та розширюють

природні можливості людського голосу. Візуальна драматургія – костюми, пластика, світловий дизайн, відеографія та реконструйовані ритуальні дзвони – функціонує як невід'ємна складова музичної партитури, а не як її декоративний супровід.

Попри відмінність тематичного матеріалу, GAIA24 та проєкт La Vijanera демонструють спільні принципи художнього мислення Opera Aperta. В обох випадках відбувається відмова від традиційної сюжетної драматургії на користь монтажної композиції, інтеграція музики, простору, світла, пластики та мультимедійних технологій, використання електроакустичних засобів як повноцінного драматургічного компонента, а також розширення функцій вокалу, який набуває не лише семантичного, а й темброво-просторового значення. Документальна історія та традиційна культура стають для авторів не предметом реконструкції, а матеріалом для створення нової художньої реальності, у якій сучасна опера функціонує як відкритий міждисциплінарний простір.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, творчий досвід Opera Aperta засвідчує формування нової моделі українського музичного театру XXI століття, що поєднує академічну композиторську школу, перформативні практики, мультимедійні технології, електроакустичну музику, документальний театр та етнокультурну пам'ять. Такий підхід дозволяє розглядати творчість Романа Григоріва та Іллі Разумейка як одну з найпоширеніших спроб переосмислення жанру сучасної української опери в контексті європейських мистецьких процесів, де традиція не відтворюється буквально, а стає основою для створення нової художньої мови музичного театру.

³ Mōdraniht. Songs of Winter War – <https://www.youtube.com/watch?v=BeAjYVUoMvI>

ЛІТЕРАТУРА:

1. Berry M. Opera and the Politics of Postdramatic Theatre: Frank Castorf's Bayreuth Ring // Cambridge Opera Journal. 2021. Vol. 33, Iss. 1–2. P. 24–49. DOI: 10.1017/S0954586721000100.
2. Bondanella P. Umberto Eco and the Open Text: Semiotics, Fiction, Popular Culture. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. 212 p. DOI: 10.1017/CBO9780511581755.
3. Eco, Umberto. Opera aperta. La Nave di Teseo Editore spa, 2023.
4. Eco, Umberto. The open work. Harvard University Press, 1989.
5. Fischer-Lichte, Erika; Jain, Saskya. The transformative power of performance: A new aesthetics. Routledge, 2008.
6. Ilić I. Femininity in the Loop: Repetitive Music, Postdramatic Theatre, and the Construction of Meaning in Two Operas by Serbian Women Composers // Contemporary Music Review. 2025. Vol. 43, Iss. 2–4. P. 279–300. DOI: 10.1080/07494467.2025.2571356.
7. Jürs-Munby, Karen; Lehmann, Hans-Thies. Postdramatic theatre. By Hans-Thies Lehmann. Translated by Karen Jürs-Munby, 2006, 1–15.

8. Latour, Bruno. Facing gaia: Eight lectures on the new climatic regime. Polity, 2017.
9. Patti E. Opera aperta: Italian Electronic Literature from the 1960s to the Present. Oxford ; Bern ; Berlin ; Bruxelles ; New York ; Wien : Peter Lang, 2022. XX, 308 p. (Italian Modernities; Vol. 39). DOI: 10.3726/b17183.
10. Patti E. Umberto Eco's Opera aperta and the Birth of Italian Electronic Literature // Modern Languages Open. 2021. DOI: 10.3828/mlo.v0i0.381.
11. Risi C. Opera in Performance: Regietheater and the Performative Turn // The Opera Quarterly. 2019. Vol. 35(1–2). P. 7–19. DOI: 10.1093/oq/kbz013.
12. Saro A. Postdramatic Theatre and Autobiographical Performance in Its Social Context // Methis. Studia Humaniora Estonica. 2010. DOI: 10.7592/methis.v4i5-6.525.

REFERENCES:

1. Berry M. (2021). Opera and the Politics of Postdramatic Theatre: Frank Castorf's Bayreuth Ring // Cambridge Opera Journal. Vol. 33, Iss. 1–2. P. 24–49. DOI: 10.1017/S0954586721000100.
2. Bondanella P. (1997). Umberto Eco and the Open Text: Semiotics, Fiction, Popular Culture. Cambridge : Cambridge University Press. 212 p. DOI: 10.1017/CBO9780511581755.
3. Eco, Umberto. (1989). The open work. Harvard University Press.
4. Eco, Umberto. (2023). Opera aperta. [Opera open] La Nave di Teseo Editore spa.[in Italian]
5. Fischer-Lichte, Erika; Jain, Saskya. (2008). The transformative power of performance: A new aesthetics. Routledge.
6. Ilić I. (2025). Femininity in the Loop: Repetitive Music, Postdramatic Theatre, and the Construction of Meaning in Two Operas by Serbian Women Composers // Contemporary Music Review. Vol. 43, Iss. 2–4. P. 279–300. DOI: 10.1080/07494467.2025.2571356.
7. Jürs-Munby, Karen; Lehmann, Hans-Thies. (2006). Postdramatic theatre. By Hans-Thies Lehmann. Translated by Karen Jürs-Munby. 1–15.
8. Latour, Bruno. (2017). Facing gaia: Eight lectures on the new climatic regime. Polity.
9. Patti E. (2022). Opera aperta: Italian Electronic Literature from the 1960s to the Present. Oxford ; Bern ; Berlin ; Bruxelles ; New York ; Wien : Peter Lang. XX, 308 p. (Italian Modernities; Vol. 39). DOI: 10.3726/b17183.
10. Patti E. (2021). Umberto Eco's Opera aperta and the Birth of Italian Electronic Literature // Modern Languages Open. DOI: 10.3828/mlo.v0i0.381.
11. Risi C. (2019). Opera in Performance: Regietheater and the Performative Turn // The Opera Quarterly. Vol. 35(1–2). P. 7–19. DOI: 10.1093/oq/kbz013.
12. Saro A. (2010). Postdramatic Theatre and Autobiographical Performance in Its Social Context // Methis. Studia Humaniora Estonica. DOI: 10.7592/methis.v4i5-6.525.

Дата першого надходження статті до видання: 22.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.09.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

